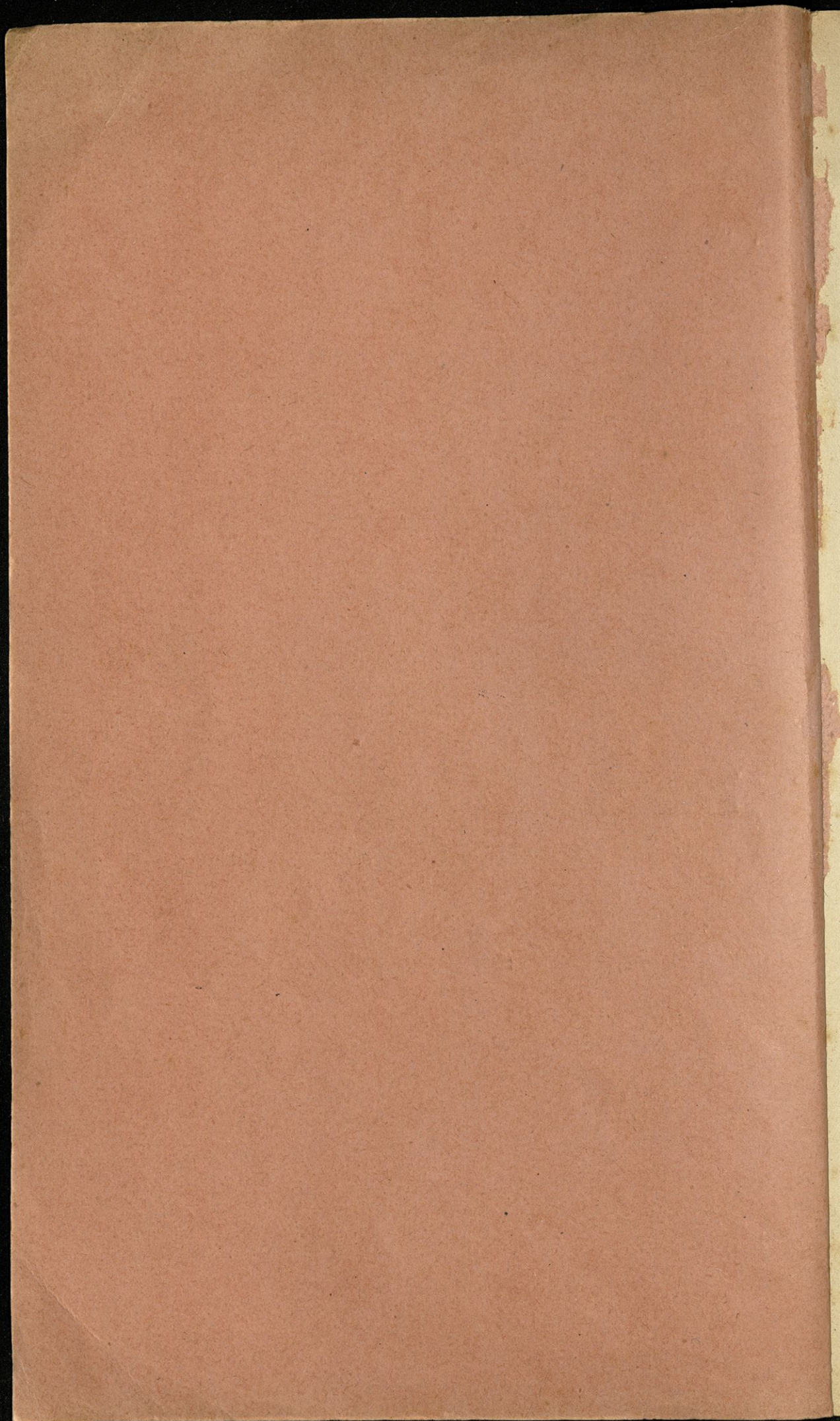

Sv. Ciril in Metod

B. 123584

N 1985/8318

100-

S V . C I R I L I N M E T O D .

P r e d g o v o r .

Noben narod nima tako izrazito narodnih krščanskih apostolov, tako tesno zvezanih z narodno zgodovino in kulturo, kakor sta slovanska apstola sv. Ciril in Metod. Njunoro narodno kulturno delo, ustanovitev staroslovenske književnosti, po svoji daljnosežni pomembnosti, po notranji vrednosti in popolnosti daleč presega narodno kulturno delo katerega koli drugega narodnega apstola, a tudi vsa podobna slovniška in književna podjetja srednjega veka. V tem smislu sta sv. C. in M. najbolj narodna med vsemi narodnimi krščanskimi apostoli. A kot Grka in krščanska misijonarja sta hkrati najbolj mednarodna ne le po svojem osebnem značaju in po pomembnosti, ampak tudi kot važen predmet mednarodne znanosti.

Veliki poljski slavist A. Brückner, profesor v Berlinu 1881 - 1924, ostro kritizira sv. Cirila in Metoda, a priznava njuno "epohalno važnost" in izjavlja, da se nobeno poglavje svetovne zgodovine ne obravnava v toliko jezikih, tako samostojno in mnogostransko kakor to. O Cirilu trdi, da po originalnosti, široki izobrazbi in podjetnosti presega Fotija (Kwart. Histor. 1933, 550/2). Ruski slavist P. Lavrov pritrjuje izjavi bizantinskega F. Uspenskega, da je Ciril "grandiozna osebnost" in da presega velike cerkvene očete in da bi se mogel z njim meriti le Origenes; a tudi Metodij je "impozantna osebnost".

Z enakim občudovanjem ju je v predavanju v Rimu 1939 slavil kardinal H. Pellegrinetti, kot sijajni postavi v verski in kulturni zgodovini, ki sta nam v nekem oziru najsvetlejši in največji one dobe. Posebej ju slavi, da sta Pavlov izrek o enakovrednosti vseh narodov v Kristusu, krščansko dostojanstvo vsakega naroda in jezika, globlje umevala in širokosrčneje uporabila kakor drugi misijonarja. Sv. Ciril je imel čudovito ravnotežje med zavestjo skupnosti človeškega rodu, utemeljene v edinosti izvora in odrešenja, ter med zavestjo individualnosti plemen in narodov. V njegovem pojmovanju daje Kristus novo plemstvo vsakemu narodu, vsak narod in vsak jezik je enako poklican, da slavi Kristusa. Kristus mora priti v stik z vsako dušo po tistem, kar je sleherni duši najgloblje, najprirodnejše in najintimnejše občevalno, materin jezik, narodni jezik. Tako Pellegrinetti.

Sv. Ciril in Metod sta vzor zdrave narodne zavesti in ljubezni, spojene s človečansko in krščansko ljubeznijo do vseh narodov; oznanjevalca krščanskih demokratičnih načel svobode, enakosti in bratstva v duhu solunskega apostola Pavla.

V i r i .

Glavni viri so: 1. Dva staroslovenska življenjepisa: Ž. Konstantina, Ž. Methodija; 2. Italska legenda o sv. Cirilu; 3. Zapiski in pisma knjižničarja Anastazija; 4. Pisma papežev Janeza VIII. in Štefana V.; 5. Conversio Bageariorum et Carantanorum; 6. Grško žitje Klimenta Bolgarskega; 7. Češke latinske legende.

1. Žitje Konstantina in Žitje Methodija.

Ta dva stsl. življenjepisa je prvi znanstveno ocenil

in dokazal njuno zgodovinsko verodostojnost ruski cerkveni zgodovinar Aleksander Vasiljevič Gorski, profesor in potem rektor moskovske duhovne akademije, l. 1843 v časopisu Moskvitjanin str. 405 - 434. Gorski je bil asket v življenju in znanosti. Njegova trezna ocena obeh stsl. življenjepisov so sprejeli ruski in zahodni slavisti in zgodovinarji; v glavnem je obveljala do danes. Zahodni znanosti so jo posredovali V. Hanka 1845/6, W. Wattenbach (1849), E. Dümmler (1854). Gorski je mislil, da sta bili obe žitji spisani v Panoniji. Zato so ju slavisti in zgodovinarji imenovali panonski legendi.

Gorski je bistro ugotovil, da obe žitji priznavata rimsko prvenstvo, a mislil je, da je v tem izraženo mišljenje panonskih učencev sv. Cirila in Metoda. S tem je dal predlogo mnenju prvih slavistov in zgodovinarjev, da sta sv. brata predstavnika vesoljne cerkvene edinosti iz dobe pred razkolom, kakor so poudarjali učenci Gorskega: A. Voronov, E. Golubinski, I. Malyševski i. dr. Dokazali so, da je v tem izraženo tudi mišljenje sv. bratov. Dokaze za verodostojnost ŽK in ŽM sem dopolnil z bogoslovnimi razlogi in dokazal, da sta obe žitji tudi bogoslovno verostojni, t. j. da so v njih pravilno ohranjene vodilne misli bogoslovja in askeze sv. C. in M. Ni mogoče, da bi bile tako izvirne in značilne misli potvorba stsl. življenjepisov.

Soglasje velike ruske in zapadne znanstvene tradicije o sv. C. in M. je hotel omajati A. Brückner (1903, 1906, 1913) z drznimi neosnovanimi napadi na poštenost sv. bratov in njihovih učencev. Brücknerjeve napade je pri nas nedosledno ponavljal Lj. Hauptmann. Tem napadom so pripravljali pot preboječika katoliški zgodovinarji I. Martinov, J. Ginzel in F. Šnopak z dvomi o poštenosti stsl. življenjepisov. Slavistika je namreč trdno dokazala, da sta stsl. življenjepisa delo neposrednih učencev sv. C. in M. Če sta torej žitji Konstantina in Metodija fotijejsko tendenčni, tedaj sta za to odgovorna sv. brata.

Zgodovinarji in slavisti priznavajo z A. Gorskim zlasti veliko zgodovinsko vrednost in treznost ŽM. N. van Wijk pa poudarja veliko literarno dovršenost ŽK in s tem odklanja mnoge dvome o vsebini in izvirnosti. Po skrbni jezikoslovni preiskavi ŽK ugotavlja, da je bilo nedvomno spisano že v 9. stoletju. Po skoraj soglasni sodbi slavistov je bilo ŽM spisano v Moravski pred izgonom Metodovih učencev. J. Pavič (Bog. Smotra 1936) in D. Kostič (Byzantinoslavica 1937) sta trdno dokazala, da sta bili ŽK in ŽM spisani že v 9. stoletju.

Vsebinska treznost, izvirnost in oblikovna dovršenost priča, da ŽK in ŽM niti v celoti niti v posameznih delih ne posnemata bizantinskih legend 8. in 9. stoletja (Lavrov, Dvornik i. dr.), marveč izvirno ohranjata starejše vzhodne tradicije. V obeh žitjih se pozna vpliv spisov sv. Gregorija Naz. Po zgodovinski treznosti daleč presegata grške in latinske legende one dobe. V pripovedovanju čudežev je retorično ŽK treznejše kakor preprostejša latinska Italiska legenda v istem Cirilu.

Mnogi slavisti (Undoljski, Bodjanski, Vondrak, Lavrov) so dokazovali, da je obe žitji spisal Kliment Bolgarski. Danes je to mnenje omajano. ŽK je bilo napisano s sodelovanjem in pod nadzorstvom sv. Metodija. Verjetno je, da je pri ŽK sodeloval Kliment Bolgarski, pri ŽM pa presbiter Konstantin Bolgarski. Neomajno trdno stoji, da sta oba stsl. životopisa v glavnem zgodovinsko verodostojna spisa Cirilove književne šole, neposrednih učencev sv. bratov, dostojna spomenika velikih blagovestnikov.

Žitje Konstantina.

Ta življenjepis z naslovom Žitje Konstantina Filozofa namiguje, da Konstantina prestavlja kot učenjaka, filozofa. Zato obširno navaja Cirilove govore in disputacije. Vne-

to brani slovansko liturgijo, ker je slovanska liturgija in književnost res posebno važno Cirilovo delo. Kot svetniški življenjepis posebej slavi Cirilovo svetost in apostolsko gorečnost; temu namenu je podrejeno vse pripovedovanje in je v tem smislu enostransko.

ŽK je bilo napisano v Panoniji kmalu po Cirilovi smrti. Podatke o Cirilovi mladosti, o njegovih študijah v Carigradu in o poslanstvu k Hazarom je mogel dati le Metod. Cirilov življenjepis je bil tako načelno važen za slovansko misijonstvo, da je Metod moral pri njem sodelovati vsaj kot nadzorovalec. N.van Wijk naglašja, da je ŽK oblikovno najdovršenejši stsl. spis in da ga more moderen človek čitati z estetičnim užitkom. Torej je ŽK samostojno delo, ne pa površno skrpano. N.pr. stavek v 4.poglavju, da je K.učil domačine in tujce, ne more biti slab prevod grškega izražanja: notranja (krščanska) in vnanja (poganska) filozofija. Pisec ni bil tako neizobražen. Verjetno je, da je bil po Cirilovi smrti v Rimu napisan njegov grški životopis. Tako bi razložili sorodnost med Italsko legendo in ŽK o Cirilovem pogrebu. Opis Konstantinovega vzornega vedenja in učenja v Carigradu pa je odvisen od govora sv.Gregorija Naz. v spomin sv.Baziliju i.dr.

Rokopisi. Rokopisov ŽK je nad 30. Štirje najstarejši so: 1.Moskovske duhovne akademije iz prve polovice 15.stol. 2.Samostana sv.Onufrija v Lvovu iz druge polovice 15.stol. 3. Vladislava Gramatika v samostanu Bogorodice v pokrajini Žegligovo pri Kumanovu l. 1469; 4.Drugi rokopis istega Vladislava l. 1479. N.Wijk trdi, da so za rekonstrukcijo teksta uporabni tudi nekateri mlajši rokopisi. ZS Ph 1941, 268/84. Besedni zaklad je zelo arhaističen z mnogimi moravizmi; ima veliko skupnih besed s stsl.psalterijem. To dokazuje, da je bilo ŽK spisano v 9.stoletju, kmalu po Cirilovi smrti. V odlomkih ŽK v lekcijah glagolskih brevirjev se ponavlja panonizem resnotiv (BV 1944).

Žitje Metodija.

Slavisti skoraj soglasno priznavajo, da je bilo ŽM napisano v Moravski pred izgonom Metodovih učencev; že prvo leto po Metodevi smrti. Pisec ni imel časa za široko retorično pripovedovanje. Pred seboj je imel ŽK in je izpuščal, kar je bilo tam povedano, večkrat pa je ŽK namenoma dopolnjeval. Rastislavovo pismo cesarju Mihaelu navaja nekoliko drugače kakor ŽK, ker ga hoče dopolniti. Ne omenja, da sta se sv.brata na potu v Rim ustavila v Panoniji, ker je bilo to povedano že v ŽK. Rimsko bivanje sv.bratov spisuje krajše, a dodeva, kar je v ŽK izpuščeno. Uvodna misel, da Bog človeka po izvirnem grehu ni zapustil, je posneta po uvodu ŽK. V 1.pogl. je ohranjen odlomek oblikovno in vsebinsko dovršene "kateheze sv. C. in M. Zveza tega uvoda z ŽM, razlog za Metodov vstop v samostan (3.pogl.) in zaključek življenjepisa je posnet po sv.Gregoriju Naz. Ves Metodov življenjepis je prikrojen po vzoru Gregorijevega govora v spomin sv.Anastaziju, kakor je dokazal dr.F.Gnidovec (1942). Pisec je dobro poznal spise sv.Gregorija Naz. in tudi sicer razodeva, da je bil izobražen v grškem duhu. V prizadevanju za kratko izražanje je nastalo nekaj površnosti in nejasnosti. N.pr. na koncu 5.poglavja: Po treh letih sta se ~~vrnila~~ iz Moravske. V 6.poglavju se pripoveduje, da ju je v Rim povabil papež Nikolaj, blagoslovil njun nauk in posvetil učence; ni povedano, da sta v Rim prišla še le po Nikolajevi smrti in da ju je sprejel papež Hadrijan II. To je treba dopolniti iz ŽK.

Oba stsl.življenjepisa priznavata rimsko prvenstvo, zlasti ŽM; oba nazivata papeža z značilnim spoštljivim izrazom: apostolik.

Drugotni stsl. viri,

odvisni od ŽK in ŽM so: Pohvala sv.Cirilu, Pohvala sv.Cirilu in Metodu; vzhodna Služba (oficij) v čast sv.Cirilu, Služba v čast sv.Metodiju, Služba v čast sv.C.in M., glagolska služba v čast sv.C.in M.; kratko (proložno) Ž.Cirilovo, ŽM, ŽKM; Žitje Nauma; Azbučna molitva; črnorizec Hrabr o slov.pismenkah.

Pohvala. Za liturgično rabo so vzporedno z obširnimi žitjem sestavili pohvalni govor (pohvalo) v čast svetniku, navadno pred obširnimi žitjem.

Pohvala sv.Cirilu je ohranjena v 7 starih rokopisih. Najstarejši je iz 13.stoletja, štirje so iz 14.stol. Nekateri imajo napis, da je pohvalo spisal škof Kliment (Bolgarski). Pohvala je spisana v pesniškem govorniškem slogu in ima malo zgodovinskih podatkov. Dvakrat omenja, da je Ciril dopolnil ostanke sv.Pavla (Rimlj.11,5; Iz. 10,20 - 22; 11, 11.15). Cirila slavi kot tretjega ustanovitelja Rima. Stari rokopisi te pohvale so važni za kritiko in umevanje teksta ŽK.

Pohvala sv.Cirilu in Metodu je ohranjena v starem rokopisu iz 12.stoletja in v 13 rokopisih iz 15. in 16. stol.; trije so iz 17.stol. Spisana je pred izgonom Metodovih učencev iz Moravske. V mnogih stvareh dopolnjuje ŽK in ŽM. V napisu je omenjeno, da sta sv.brata prevedla Novi in Stari Zakon. Uvod posnema in dopolnjuje uvod ŽK in ŽM; posebej omenja Kristusovo učlovečenje, odrešenje na križu, vstajenje, evharistijo. Natančneje opisuje Metodovo mladost, njegovo samostansko življenje. Omenja, da se je Metod v samostanu izvežbal v liturgičnem petju in ga potem slavi, da je moravske cerkve okrasil s cerkvenim petjem. Iz tega bi mogli sklepati, da je to pohvalo spisal pevec in pesnik prezbiter Konstantin Bolgarski. Jasno omenja, da je Ciril res želel iti v Rim. Kratko navaja pismo Hadrijana II. in ga dopolnjuje. Sv.brata slavi kot "nova apostola", ker sta ustanovila nov knjižni in liturgični jezik. Naglašja, da nista bila slovanskega rodu, ampak da sta veru oznanjala tujemu neizobraženemu narodu. Jezik in vsebina sta važna za kritiko in umevanje ŽK in ŽM.

Uvod je sestavljen iz citatov iz ŽK in ŽM ter iz drugih stsl.spisov. Dva stavka sta vzeta iz "Napisanija o pravej veri" in pričata, da je bil ta spis napisan že pred pohvalo: 1. Da se Kristus prostovoljno ponižal je in se učlovečil; 2. da nas je s svojim vstajenjem privedel na "netrohljivo pot". Citat iz Proglasa k sv.evangeliju pa potrjuje starost tega spisa.

Proložna žitja. Kratko žitje svetnikov se imenuje prolog - proložno žitje. Proložno žitje sv.C.in M., ohranjeno v treh rokopisih iz 13. in 14.stoletja, je bilo spisano že v Moravski. Omenja, da je sv.Metod prevedel vse knjige sv.pisma. Tudi Cirila imenuje moravskega nadškofa. Proložno žitje sv.Cirila in žitje sv.Metodija imata sledšve poznejše bolgarske tradicije.

Liturgične službe (oficiji). V cirilskih rokopisih so ohranjene vzhodne službe: Služba sv.Cirilu, Služba sv.Metodu, Služba sv.C.in M. Ohranjene so v rokopisih od 11.do 13.stoletja in potrjujejo starost in nepokvarjeno tradicijo ŽK in ŽM. Pesniška služba v čast sv.Metodiju ima v akrostihu ime pesnika Konstantina (prezbitera, Bolgarskega). Iz akrostiha in iz vsebine je razvidno, da je bila sestavljena okoli l. 894 v Bolgariji. To sta dokazala J.Pavič (Bog.Smotra 1936) in D.Kostič (Byzantinoslav. 1937/8). S tem je dokončno potrjena starost ŽK in ŽM. Cirilske službe slave sv.C.in M. kot zvesta učenca vesoljnega apostola Pavla, apostola Soluna. Moskovski rokopis Službe sv.Cirilu ima pesem: O sladki učitelj Ciril, o drugi Pavel in Petrov učenec, v čigar mestu si izvolkl umreti.

V glagolskih brevirjih je ohranjena Služba v čast sv.Cirilu in Metodu z mnogimi starinskimi oblikami v molitvah (pesmih) in v lekcijah, doslovno posnetih po ŽK. Glej B.V.1944, 266 - 278 (Ljubljanski glagolski brevir).

Žitje Nauma, spisano v 10.stoletju, poroča o izgonu Me-

tedovih učencev in o njihovi poznejši usodi.

Staroslovenski viri so zbrani v dveh izdajah: A. Teodorov - Balan, Kiril i Metodi. I. zv. Sofija 1920, II. zv. 1934. - P. Lavrov, Materialy po istorii voznikovenija drevn. slav. pismenosti, Leningrad 1930.

2. Italska legenda.

Rimljani s papežem na čelu so sveta brata zato tako prijazno sprejeli, ker sta prinesla relikvije sv. Klementa. Za najdenje teh relikvij se je posebej zanimal velletrijski škof Gauderik, ker je bila njegova stolna cerkev posvečena sv. Klementu. Udeležil se je sprejema sv. bratov v Rimu, se z njima seznanil in je po papeževem naročilu posvetil njune učence, kakor pripoveduje ŽK 17. Svojemu diakonu je naročil, naj opiše življenje in mučeništvo sv. Klementa. Za podatke je škof naprosil papeževga knjižničarja Anastazija. Ta mu je pisal daljše pismo in mu poslal prevod Cirilovega zgodovinskega o najdenju relikvij in Cirilovega govora o sv. Klementu. Anastazijevo pismo in gradivo je dalo Gauderiku pobudo, da je opis najdenja relikvij spojil z življenjepisom sv. Cirila. Tako je nastala Italska legenda (med 1.870 - 875). Prvi so jo izdali Bollandisti v Acta Sanctorum, Martii Tomus II (1.1668) pod naslovom "Vita cum translatione s. Clementis"; točneje bi bilo: Vita s. Cyrilli cum translatione s. Clementis, Anastazijevo pismo Gauderiku je izdal J. Friedrich l. 1892. S tem je dokončno potrjena starost in zgod. vrednost It. legende. Anastazij slavi sv. Cirila: vir apostolicae vitae, sapientissimus vir, tantis et talis revera philosophus, mirabilis vere philosophus.

Zadnja štiri poglavja Italske legende na mnogih mestih skoraj doslovno soglašajo z ŽK 17 in 18. Podobnost se more razložiti na podlagi nekega skupnega vira. Verjetno je, da je bilo za Grke v Rimu spisano grško žitje sv. Cirila. Tolikšna zveza s papeževim knjižničarjem Anastazijem in z ŽK daje Italski legendi pečat starodavnosti in verodostojnosti. Dolgo je bila glavni vir za življenjepis sv. C. in M. Mnogi katoliški učenjaki 19. stoletja (Ginzler, Martinov, Snopček i. dr.) so ji dajali prednost pred ŽK; njim so se pridružili redki pravoslavni Rusi (Biljbasov, Lamanski). Še danes cenijo njeno zgodovinsko vrednost, a splošno je priznано, da sta ŽK in ŽM važnejša vira. - Papeža imenuje apostolik kakor ŽK in ŽM.

V Ital. legendi je nekaj netočnosti in pretiravanj: Cirila so stariši privedli v Carigrad; (morebiti ga je spremila mati). - Ciril je spreobrnil vse Hazare; skušal jih je poklicati nazaj k pravi katoliški veri. To je treba popraviti po ŽK. - V Rimu je vsak bolnik, kateri se je priporočil sv. Klementu, naenkrat ozdravel. ŽK opisuje čudeže treznejše. - Cirila in Metoda so posvetili za škofa. Toda Metod je bil najprej posvečen za duhovnika, za škofa pa šele po Cirilovi smrti. Vprašanje Cirilovega episkopata še ni dokončno rešeno.

Nekaj podatkov It. legende pa dopolnjuje ŽK: Bizantinski cesar je dal sv. bratoma za pot v Moravsko obilno podporo iz svoje blagajne. - V Moravski sta ostala štiri leta in pol. Verjetno je da je v tem številu obseženo tudi bivanje v Panoniji, ker v Rimu Panonije takrat niso strogo ločili od Moravske. - Sv. brata sta s seboj v Rim vzela tiste učence, ki sta jih smatrala za vredne škofovske časti. - Metodova prošnja, da bi smel bratovo truplo prenesti v domovino, je navedena natančneje; Cirilov pogreb je podrobneje opisal kakor v ŽK. -

Pričevanje knjižničarja Anastazija. Razen zgoraj omenjenega pisma škofu Gauderiku je ohranjeno Anastazijevo pismo kralju Karlu Plešastemu l. 875, v katerem posebej omenja, da je Ciril spise Dionizija Areopagita znal na pamet in da jih je svojim poslušalcem zelo priporočil kot najboljše obrambo proti heretikom. - V predgovoru k aktom carigradskega cerkvenega zбора l. 869 pripoveduje Anastazij, kako odločno je Ciril posvaril Fotija, ko je ta širil nauk o dveh dušah v človeku, da bi patriarha Ignacija spravil v zadrego. Mansi 16,6.

4. Papeška pisma.

Pismo papeža Hadrijana II. slovanskim knezom l. 869 je ohranjeno samo v skrajšanem stsl. prevodu v ŽM 8.

V Britanskem muzeju so ohranjena pisma papeža Janeza VIII., ki jih je v začetku l. 873 pisal nemškimi škofom Adalvinu salzburškemu, Hermanniku pasavskemu in Annonu frisinskega s strogimi opomini, da morajo ujetega Metoda takoj izpustiti iz ječe. V to zgodovinsko zvezo spada instrukcija ankonškemu škofu, Pavlu papeževemu legatu za osvoboditev sv. Metoda.

Leta 879 je papež pisal Metodu, naj pride v Rim se opravičiti zaradi obtožbe, da v nasprotju s papeževim ukazom slovansko mašuje in uči versko zmoto. V isti zadevi je pisal tudi Svetopolku.

S pismom *Industriae* mae l. 880 je papež potrdil slovansko bogoslužje in Metodovo pravovernost. L. 881 je papež Janez VIII. pisal Metodiju, naj se ne vznemirja zaradi Vikingovih spletk.

Papež Štefan V. je v drugi polovici l. 885. pisal Svetopolku v zadevi obtožb zoper Metoda, češ, da je sejal razdor in krivoverstvo. Isti papež je dal v tej zadevi instrukcijo škofu Dominiku, ki je bil poslan v Moravsko, da preišče obtožbe proti Metodu. Štefanovo pismo je morebiti nekoliko interpolirano, a v glavnem je pristno.

5. Conversio Bagoariorum et Carantanorum.

je spisana po naročilu salzburškega nadškofa v obrambo salzburških pravic v Panoniji. Dokazuje, da salzburški škof je že 75 let izvršujejo cerkveno upravo Spodnje Panonije, namreč od l. 796, ko je Karlov sin Pipin prišel v Panonijo na čelu vojske proti Obrom. V njegovem spremstvu je bil škof Arno in je prevzel cerkveno upravo Panonije. Po rimskem štetju se mora leto 796 všteti. Torej je l. 870, ko je bil postavljen Metod za panonskega nadškofa, 75. leto salzburške cerkvene uprave v Panoniji. Iz tega sklepamo, da je bila ta zgodovinska spomenica spisana l. 870. *Conversio* ima zbrane podatke o pokristjanjenju karantanskih in panonskih Slovencev. O uspehu sv. Cirila in Metoda v Panoniji piše: "(Arhiprezbiter Rihpold) je dolgo tam (v Panoniji) bival in z oblastjo opravljal svojo službo, kakor ga je pooblastil njegov nadškof, dokler ni neki Grk, Metodij po imenu, z novo izumljenimi slovanskimi črkami na filozofski način izpodrinil latinski jezik in rimski nauk in ugledne rimske črke ter pred vsem ljudstvom vzel ugled našim, evangelijem in cerkveni službi tistih, ki so jo opravljali latinsko. Tega pa on (Rihpold) ni mogel prenašati in se je vrnil v Salzburg." Na koncu pa pravi, da je minilo že 75 let, odkar noben tuj duhovnik ali škof ni smel v Panoniji izvrševati službe brez dovoljenja salzburškega škofa, "usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi." Ta resni zgodovinski vir zamenjava Cirila z Metodom, a zelo krepko potrjuje uspeh slovanskih apostolov v Panoniji.

6. Grško žitje Klimenta Bolgarskega.

je v zelo spretnem slogu spisal ohridski nadškof Teofilakt (okoli l. 1100) na podlagi slovanskih virov, predvsem po izgubljenem stsl. življenjepisu Klimenta Bolgarskega. O tem žitju priča Naumovo žitje z začetnim stavkom: In da ne ostane brez spomina brat tega blaženega Klimenta. V grškem Klimentovem žitju so ohranjene in pojasnjene važne stsl. tradicije in oblike: služba učiteljev v Moravski in Makedoniji, Metodova molitev ob Cirilovem grobu, luč k luči (redovniške obljube -

drugi krst). Pisec Rimu ni tako naklonjen kakor stsl.viri. Malo omenja slovansko liturgijo in pretirava Filioque. Obširno poroča o izgonu Metodovih učencev. Govori o delovanju sv.bratov v Božgariji; a to je dvomljiva bolgarska tradicija.

Glej: N.Tunickij, Sv.Kliment, episkop slovenskij (1913). Isti je priredil kritično izdajo (1913). Grški tekst z lat. prevodom PG 126, 1192 - 1240. Kritični ruski prevod BV 1913.

7. Češke latinske legende.

Latinska Legenda Kristianova o življenju in mučeništvu sv.Venčeslava in sv.Ludmile iz 10.stoletja poroča, da je sv.Metod izobčil Svetopolka.

Latinska Češka legenda (Legenda Bohemica) poroča o krstu češkega kneza Borivoja in njegove žene Ludmile. Kristianova legenda je od nje nekoliko odvisna. Torej je bila Češka legenda spisana v 10.stoletju. Acta Sanct. 16.Sept.

Moravska legenda, spisana v 11.stoletju predelanav v 14.stoletju, je odvisna od Italske legende in pomešana s poznejšimi tradicijami. Acta Sanctorum. Martii tom. II (1668) pg.221.

Življenje sv.Cirila in Metoda

M l a d o s t .

Sv.C. in M. sta sinova drungarija Leona v Solunu. Drungarij je bil takrat prva stopnja za strategom (vojvodom); poveljeval je četi 1000 do 2000 mož. Kakor strateg, tako je bil tudi drungarij obenem vojaški in upravni dostojanstvenik. Metod je bil rojen morda okoli l. 810. To je njegovo samostansko ime; krstno ime ni znano, (Mihael, Manuel?) Odlikoval se je po vojaških in pravnih sposobnostih. Več let je bil poglavar - knez, arkon - bizantinske slovanske pokrajine ob reki Strymon (Struma) ob tedanji bolgarski meji. V tedanjih ikonoborskih zmešnjavah in v visoki upravni službi se je zavedal nevarnosti za svoje duše; umaknil se je v samostan ob Olimpu v Bithyniji v Mali Aziji. Odlikoval se je po strogem meniškam zatajevanju; izvežbal se je v liturgičnem petju.

Konstantin je bil najmlajši izmed 7 otrok, rojen l.826 ali 827. ŽK namreč natančno poroča, da je umrl 14.februarja 842, ko mu je bilo 42 let. Odlikoval se je po ukaželjnosti in ostroumnosti. Kož sedemleten deček si je v sanjah, a z odločno voljo izbral božjo Modrost za nevesto, se odločil za devištvu in učenje. Po nesrečnem ptičjem lovu, ko mu je ušel privajeni kragulj, se je odpovedal posvetnim zabavam, si izbral sv.Gregorija Nazianskega za zaščitnika in prebiral njegove globoke spise. Ker so bili Gregorijevi bogoslovni spisi za dečka pretežki, je prosil popotnega gramatika, naj ga uči gramatike. A ta ga je odklonil; verjetno je, da je bil heretik in da ni hotel razlagati spisov sv.Gregorija.

Gregorij Nazianski - Konstantinov vzornik, Gregorij Naz. (+390) je bil v 9.stoletju najbolj cenjen grški krščanski pisatelj, prvak pravoverne teologije - Theologos, Bogoslov. Konstantin se mu je posvetil z molitvijo, sestavljeno po vzoru biblične ritmike in bizantinske poezije v verzih po 16 in 17 zlogov (Trubeckoj Z S P 1934, 52). Gregorij je vplival tudi na Cirilova zaroko z Modrostjo, a še bolj je na ono zaroko vplivalo sv.pismo - knjiga Modrosti (8 in 9) in Pregovorov (7 in 8). Malyševskij in za njim Dvornik opozarjata na podobnost na z bizantinskim dvornim običajem izbiranja nevest. A tu je značilnejši izbor Modrosti pod vplivom sv.pisma in sv.Gregorija.

Konstantin je Gregorija posnemal tudi v Carigradu. Konstantinovo krepostno življenje in učenje v Carigradu opisuje ŽK 4 z besedami Gregorija v spomin sv. Baziliju. Torej je Gregorij vplival tudi na Cirilove učence. O tem F. Gnidovec v doktorski disertaciji 1942. BV 1935, 5 - 30; 80 - 93.

Ko je bilo Cirilu 14 let, mu je umrl oče; torej okoli l. 841. Po očetovi smrti ga je družinski prijatelj Theoktist, kancelar cesarice Teodore poklical v Carigrad, "da bi se s cesarjem učil", tam je študiral na dvorni visoki šoli. Stavek, "da bi se s cesarjem učil", za slaviste dáslej ni imel pravega smisla, ker je bilo po poročilu glavne bizantinske kronike cesarju tečaj šele tri leta (r. 839). E. Stein pa je l. 1934. iz drugih bizantinskih virov dokazal, da je bil cesar Mihael rojen okoli l. 836. Bizantinolog H. Gregoire pa je dokazal, da je bil cesar Mihael nadarjen in pegumen vladar, a nesamosten in nekoliko vdan pijači. Bizantinski kronisti ga pristransko predstavljajo v neugodni luči. Gl. skripta Pregled vzhodne c. zgodovine, str. 7 - 9. ŽK je torej v tej stvari zanesljiv zgodovinski vir.

Theoktist je Cirilu ponudil bogato nevesto in visoko državno službo. A Ciril je ostal zvest svoji mistični nvesti, božji Modrosti. Odgovoril je: "Meni ni nič nad učenje (filozofijo), s katerim hočem znanje zbrati ter pradedne časti in bogastva iskati." "Edino to si je prizadeval, kako bi za zemeljske reči nebeške premenil, izletel iz telesa in živel z Bogom". "S čistim življenjem pa je bil toliko ljubši ljudem, kolikor bolj je ugajal Bogu".

F i l o z o f .

Mistično pobožnega filozofa so posvetili v duhovnika in mu dali službo patriarškega bibliotekarja pri cerkvi Sv. Sofije. A ta cerkvenopolitična služba ga je preveč izpostavljala posvetnim spletkam in skrbem. Zbežal je v samoto. Potem so mu ponudili službo profesorja filozofije na dvorni univerzi. To službo je izvrševal tako vzorno, da je dobil častni naslov filozof, ki mu ga pridevajo staroslovenski, latinski in grški viri. Ta še premalo pojasnjeni naslov so imeli le redki izredni učenjaki. Navadni profesorji dvorne univerze so imeli naslov: učitelj, didaskalos, doctor.

Profesorji dvorne univerze so poleg učiteljstva imeli še dolžnost, da so državi služili s pojasnjevanjem znanstvenih vprašanj, važnih za državo. Tako je bizantinski dvor uporabljal Konstantina za obrambo državne krščanske vere proti heretikom in nevernikom. L. 843 je bilo ikonoborstvo dokončno obsojeno. ŽK 5 navaja Cirilovo disputacijo z odstavljenim patriarhom Janezom, trdovratnim ikonoborcem. Ko je Cirilu bilo 24 let (l. 851), so ga poslali v spremstvu diplomatskega poslanstva k arabskemu kalifu Mutavakkilu v Samarri pri Bagdadu, da je tam častno branil krščansko vero in sodeloval pri pogajanjih za mir in premirje. Stavek, da so Arabci hoteli Cirila zastrupiti, priča, da so bile razmere zelo napete, kar se ujema z zgodovino.

Okoli l. 856 je Konstantin zapustil državno učiteljsko službo in odšel v samostan na Olimpu k bratu Metodiju. Verjetno je, da je na ta korak vplival tedanji politični preobrat v Carigradu. L. 856 je bil Theoktist umorjen, cesarica Teodora pa odstavljena. Vlado je prevzel mladi cesar Mihael. Preobrat je povzročil Teodorin brat Bardas; ta je potem do svoje nasilne smrti l. 867 imel odločilni vpliv na cesarskem dvoru.

P r i H a z a r i h .

Konstantin je še v samostanu ostal na razpolago cesarskemu dvoru za verska diplomatska poslanstva. L. 860 je bil poslan k Hazarom, ki so imeli močno državo od Kaspijskega morja

in od Volge do sedanjega Krimskega polotoka. Bili so pogani, a na dvoru in v velikaških krogih se imeli velik vpliv Judje in judovska religija. Z druge strani se Arabci skušali širiti islam. V obrambo proti judovskim in arabskim vplivom se Hazari želeli obnoviti prijateljstvo s krščanskim Bizancem. Bizantinskega cesarja se prosili, da jim pošlje moža, ki bi mogel v javnih disputacijah zavriniti Jude in Arabce ter omejiti njih verski in politični vpliv. A tudi Bizantinci so želeli dobiti zavezništvo Hazarov proti Varjagom - Rusom, ki so l. 860 napadli Carigrad.

Med potje v Hazarijo je Konstantin dne 30. januarja 861 pri Hersonu (pri sedanjem Sevastopolu) na Krimu odkril že pozabljene in zasute relikvije rimskega papeža Klementa, ki je bil mučen okoli l. 102. Mnogi zgodovinarji mislijo, da te relikvije niso pristne, ker je dvomljivo, če je bil papež mučen v Hersonu. A še nerešeno vprašanje pristnosti tu ni odločilno. Niti v Carigradu niti v Rimu niso dvomili o pristnosti. Ruska slavista N. Nikoljskij (v zborniku Akademije nauk: Izvestija po rus. jaz. i slov. 1928, I. 416) in P. Lavrov sta opozorila, da so bile te relikvije odločilne ne le za Cirilov uspeh v Rimu, ampak tudi za Cirilovo izredno univerzalnost, ki z enako ljubeznijo objema krščanski vzhod in zahod, Carigrad in Rim. Relikvije sv. Klementa so Cirilove misli obračale v zapadni Rim in mu budile želje, da bi jih osebn0 nesel v Rim. Staroslovenski koledar Assemanijevega in Ostromirovega evangelija ima dne 30. januarja praznik najdenja relikvij sv. Klementa. Ta izvorni stsl. praznik je poživljal spomin na Cirilovo najdenje svetih relikvij in vplival na miselnost Cirilovih učencev. V vsej stsl. književnosti 9. in 10. stoletja odseva izredna univerzalnost, ki učence sv. solunskih bratov dviga visoko nad raven tedanjega bizantinskega krščanstva. Pismo Hadriana II. omenja, da je Ciril ustanovil stsl. književnost po priprošnji sv. Klementa.

Ciril je v javnih disputacijah zavrnil Jude in mohamedanske Arabce. S tem je oslabil vpliv judovstva in islama na Hazare ter pripravil tla za krščanstvo. Krščanski misijonarji so še v poznejših stoletjih širili krščanstvo s podobnimi disputacijami. ŽK v 9, 10 in 11. poglavju obširno navaja Cirilove disputacije in omenja (10. pogl.), da jih je Ciril zapisal, Metod pa prevedel v starslov. jezik in jih razdelil v 8 gov0rov.

Uspeh je bil, da je okoli 200 vplivnih Hazarov sprejelo krščansko vero. S tem je bila dana podlaga za širjenje krščanstva. Pred vsem je bil dosežen glavni diplomatski namen: prijateljska zveza Hazarov z Bizancem. Poslanstva se je udeležil tudi Metod in odtlej postal zvest Cirilov spremljevalec.

Italaska legenda pripoveduje, da je Konstantin po uspehu med Hazari zaslovel preko mej bizantinskega cesarstva in da je moravski knez poslal poslance v Carigrad, ker je "slišal, kaj je filozof storil v deželi Hazarov".

M o r a v s k o p o s l a n s t v o

V jeseni l. 862 je moravski knez Rastislav poslal poslance v Carigrad s prošnjo, da bi mu bizantinski cesar poslal krščanske misijonarje. Moravska je bila takrat že po večini krščanska, a po cerkveni upravi je bila še misijonska pokrajina. Rastislav je po zmagi nad nemškimi kraljem Ludovikom želel cerkveno upravo samostojno organizirati, da bi s tem podprl politično samostojnost. Iz Carigrada je pričakoval tudi politične opore proti nemški zvezi z Bolgari (l. 861 ali 862). Ko so Bolgari l. 864 sklenili mir s Carigradom in se je knez Boris dal krstiti (865), je bila zveza Bolgarije z Nemci začasno pretrgana.

Verjetno je, da je Konstantin že pred prihodom moravskega poslanstva okoli sebe zbiral slovanske učence in pripravljaj prevod sv. pisma in bogoslužja. ŽK 14 in ŽM 5 pripovedujeta, da se s Cirilom ob prihodu moravskih poslancev že sodelovali s0trudniki, somišljeniki. A to je težko mogoče brez daljših priprav. Verjetno je, da so se sveta brata za slovansko misi-

jonstvo zanimala že na Olimpu in po vrnitvi iz Hazarije. Rastislavova prošnja je sv. bratoma nudila ugodno priliko, da uporabita svojo izvorno metodo slovanskega misijonstva.

Konstantin je vedel, da Bizantinci nasprotujejo slovanskemu prevodu sv. knjig in da bi to smatrali za herezijo. ŽK 14 pripoveduje, da je cesarju odgovoril: "Kdo more govor na vodo napisati ali si ime heretika naprtiti." Oznanjevanje vere brez knjig v slovanskem jeziku je prazno delo. Če pa sv. knjige prevedem na slovanski jezik, si bom naprtil ime heretika. Iz tega sklepamo, da je Konstantin že pred prihodom moravskih poslanecev, želel delati za pokristjanjenje Slovanov. V bizantinskem cesarstvu bi s svojo slovansko misijonsko metodo zadel na nasprotovanje bizantinske hierarhije. Ko pa je šlo za pokristjanjenje Slovanov v sosednih državah in za pridobivanje krščanskih zaveznikov, je državna korist odločno priporočala Cirilovo metodo. ŽK pripoveduje, da je cesar z veseljem potrdil takšno slovansko misijonstvo; Rastislavu je pisal, da bodo Slovani s tem prištetni k velikim narodom, ki časte Boga v svojem jeziku.

Med Moravljani

ŽK 15 poroča, da sta sv. brata med Moravljani delala 40 mesecev in potem odšla v Rim; ŽM 5 piše, da sta odšla, ko so pretekla tri leta. V Rim sta prišla po smrti papeža Nikolaja (3. nov. 867) in po nastopu Hadriana II. (14. dec. 867). Več mesecev sta se mudila v Panoniji in v Benetkah. Italška legenda piše, da sta v Moravski ostala štiri in pol leta, a k Moravski brez dvoma šteje tudi Panonijo. Iz tega sklepamo, da sta prišla v Moravsko v prvi polovici leta 863. S seboj sta prinesla relikvije sv. Klementa in začetek prevoda evangelijev. Z njima je prišlo nekoliko slovanskih učencev iz bizantinskega cesarstva: Klement, Naum, Konstantin in morda še kateri.

Rastislav je zbral moravske učence in jima jih izročil. Učne knjige so bile liturgične knjige, ki jih je Ciril prevajal. ŽK 15 piše, da je v kratkem ("skoro") prevedel ves "cerkveni način" t. j. vse bogoslužne knjige: jutranjice, ure (časove), večernice, povečernice in "tajno službo" - maše in obrednik za delitev zakramentov (euchologium, sacramentarium). V začetku je Ciril maševal brez dvoma po bizantinskem obredu, kakor pričajo odlomki bizantinske liturgije v Sinajskem evhologiju. Tudi izraz povečernice (anodeipnon) kaže na bizantinski obred; v rimski cerkvi se ta molitev že v pravilu sv. Benedikta imenuje Completorium. V delitvi zakramentov pa sta že v začetku nekoliko prilagodila rimskemu obredu kakor kaže spovedni red Sinajskega evhologija.

Prevod liturgičnih knjig je služil tudi za pouk ljudstva; pri tem so sveta brata podpirali makedonski in moravski učenci. Umevanje liturgije in pobožno sodelovanje z liturgijo je še danes važen del verskega pouka in krščanskega življenja. V boju proti poganskim razvadam sta se borila. Zlasti za čistost družinskega življenja. O tem živahno pripoveduje ŽK 15. Isto potrjuje izvorni govor Clozovega glagolita.

Samo eno leto sta mogla mirno delati. V drugi polovici leta 864 je nemški kralj Ludovik premagal Rastislava. Ta je moral dati talce in obljubiti pokorščino. V deželo so prihajali nemški duhovniki in pričeli boj proti slovanski liturgiji. ŽK 15 poroča, da je K. odločno branil slovansko liturgijo; nasprotnike slovanske liturgije je imenoval pilatnike in trijezičnike. Nadaljevanje slovanskega misijonstva v tako nemirnih časih pričča, da je moralo imeti trdno oporo v moravskem ljudstvu in v volji sv. bratov.

Boj nemške hierarhije je Rastislava in sveta brata krepko opozarjal, da je treba cerkveno upravo urediti s pomočjo Rima. Ko so bili moravski učenci dovolj pripravljeni za duhovski stan, sta sv. brata odpotovala v Rim. Med potjo sta se ustavila v Panoniji. Verjetno je, da je bil prihod v Panonijo že prej dogovorjen.

V Panoniji.

Latinski (Conversio B) in slovanski viri ter zgodovinska zveza soglasno pričajo, da sta sv. brata dosegla v Panoniji izredno velik uspeh. To zlasti naglašava Brückner. (Slovenski zgodovinarji L. Hauptmann, M. Kos i. dr. so Brücknerjevo mnenje o domnem neuspehu v Moravski prenesli v Panonijo). Panonski knez je "močno vzljubil slovenske knjige, se jih naučil in mu (Konstantinu) dal do 50 učencev. In veliko čast mu je skazal in ga spremil". Opomba ŽK 15, da sta učila panonske učence, namiguje, da je bivanje v Panoniji trajalo več mesecev, morebiti skoraj eno leto. Italaska legenda pa poroča, da sta v Moravski delala štiri in pol leta. Cerkvnoppravna podrejenost Panonije salzburški nadškofiji pa opozarja, da bivanje ni moglo biti predolgo. Cerkvno upravo v Panoniji je mogel spremeniti le Rim. Verjetno je, da sta se sv. brata po dogovoru z Rastislavom in s posredovanjem kneza Kocelja obrnila v Rim.

V Benetkah.

Iz Panonije sta potovala v Rim ali po rimski cesti skozi Ptuj, Celje in Ljubljano, ali pa ob Dravi in potem čez Podkoren. Šla sta skozi Akvilejo in se ustavila v Benetkah. Tu sta dobila stik s Carigradom in Rimom. ŽK 16 poroča o ostri Konstantinovi disputaciji z beneško latinsko duhovščino o slovanski liturgiji. Verjetno je, da se je Konstantin razgvarjal zlasti z akvilejsko duhovščino (ki je prihajala v Benetke). Akvilejski patriarhat je segel do Drave in je torej obsegal južnozahodno Panonijo. Neuspeh disputacije je razumljiv tudi od tod, ker vprašanja liturgičnega jezika ni mogla odločiti niti akvilejska niti beneška duhovščina, ampak le Rim. Disputacija je navedena v ŽK 16, a ne natančno. Verjetno, da je to poglavje ŽK posneto po nekem spisu v obrambo slovanske liturgije. C. ni navajal vsega 14. poglavja Pavlovega pisma Korinčanom, ampak tiste verze, ki so v zvezi z dokazovanjem. Iz ŽK 17 in iz ŽM 6 sklepamo, da sta sv. brata v Benetkah prejela papeževo povabilo.

V Rimu

Med tem časom je papež Nikolaj I. umrl 3. nov. V drugi polovici decembra je bil izvoljen blagi starček Hadrian II; ustoličen je bil 14. decembra, ker so čakali odgovora cesarja Ludovika. Papež je z duhovščino in ljudstvom slovesno sprejel sveta brata. Pri sprejemu je bil navzoč velletrijski škof Gauderik, pisec Italske legende. Ta pripoveduje, da je šel papež s spremstvom iz mesta svetima bratoma naproti, in da so se po priprošnji sv. Klementa godila čudežna ozdravljenja; "Rimljani so se filozofu obilno zahvaljevali za veliko dobroto".

Konstantin je z relikvijami sv. Klementa pridobil naklonjenost papeža in rimskega ljudstva. Tako je dosegel, da je papež potrdil njegovo misijonsko metodo, slovansko bogoslužje in dal njegove učence posvetiti v duhovnike. Posvetila sta jih škofa Gauderik in Formoz. Slovansko liturgijo so peli v cerkvah sv. Petra, sv. Petronile, sv. Andreja in sv. Pavla. Spremljala sta jih knjižničarja Anastazij in njegov strio škof Arsenij. Ta je okoli 8. marca 868 bežal iz Rima. Torej so bili slovanski učenci posvečeni vsaj na koncu februarja ali prve dni marca 868. Ker je bežal tudi Anastazij, se je reševanje slovanske cerkvene uredbe zelo zavleklo.

Iz ŽK 17 smemo sklepati, da je Ciril v Rimu imel bogoslovna predavanja. Rimljani so prihajali k njemu, da jim je pojasnjeval bogoslovna vprašanja.

Verjetno je, da sta sv. brata stanovala v samostanu sv. Praksede blizu cerkve Marije pri Jaslicah. Tam je bilo tedaj središče grških menihov v Rimu. Med njimi sta sveta brata imela osebne znance. Saj so v Rim takrat pribežali mnogi menihi iz Carigrada in iz olimskih samostanov. Na koncu 1.868 je Konstantin obolel, vstopil v samostan, se zavezal z redovnimi obljubami, prejel samostansko ime Ciril, pridejal luč k luči (Krst je luč; še v sedanjem vzhodnem obredu se redovniške obljube imenujejo drugi krst). Na smrtni postelji je bodril brata Metoda, naj vztraja; molil je za cerkveno edinost. Umrl je 14. febr. 869 v 42 letu svojega življenja.

Metod je hotel truplo umrlega brata prenesti na vzhod. A po želji Rimljanov in papeža je bil Ciril pokopan v Rimu. Papež ga je hotel pokopati v svoji grobnici v cerkvi sv. Petra. Po Metodovi želji je bil pokopan v cerkvi sv. Klementa. V pogrebem sprevedu so ga že svetniško častili. Nad grobom so naslikali njegovo podobo in prižigali luči. Godili so se čudeži. Tako Italská legenda; podobno ŽK.

Razmerje sv. bratov do Fotija.

Sv. brata sta poslanstvo k Hazarem in Slovanom sprejela pod patriarhom Fotijem. A v ŽK in ŽM se Fotij v tej zvezi nič ne omenja. Samo Italska legenda poroča, da se je cesar glede poslanstva k Hazarem posvetoval s patriarhom. V ŽK in ŽM pa je vse odločil cesar. ŽM 4 omenja, da sta cesar in patriarh hotela Metodija po vrnitvi iz Hazarije postaviti za nadškofa in da so ga potem postavili za predstojnika samostana Polikron.

Sv. brata se nista vmešavala v boj med Ignacijem in Fotijem. Do konca 1.863 je Fotijev patriarhat imel v Carigradu videz legitimnosti. Gl. skripta: Pregled vzhodne cerkvene zgodovine, str. 9 - 11. Sv. brata sta bila po svoji bogoslovni miselnosti in po misijonski metodi samostojna predstavnika vesoljne cerkvene edinosti iz dobe pred razkolom. S prenosom relikvij sv. Klementa v Rim sta to jasno pokazala. Grški menihi, ki so pribežali iz Carigrada in iz olimskih samostanov, so ji ma v Rimu pripovedovali o Fotijevem boju proti Ignaciju in Rimu ter o političnem prevratu v Carigradu. Dne 24. sept. 867 je cesar Bazilij ubil pijanega cesarja Mihaela, ocastavil Fotija in postavil Ignacija. V avgustu 1.868 sta prišla v Rim dva poslanca cesarja Bazilija in patriarha Ignacija ter prinesla akte Fotijeve protirimske sinode 1.867.

Sveta brata nikakor nista soglašala s Fotijevo protirimsko borbo. Že A.V. Gorski (1843) je opozoril, da ŽM in ŽK priznavata papeževo prvenstvo. A. Voronov, I. Malyševskij i. dr. so ugotovili, da sta sv. brata predstavnika vesoljne cerkvene edinosti iz dobe pred razkolom. I. Nikolski (1928), da so relikvije papeža Klementa širile obzorje sv. bratov in njihovih učencev v duhu vesoljne edinosti, ki z enako ljubeznijo objema Rim in Carigrad ter sv. brata visoko dviga nad Fotija in druge Bizantince. Stsl. viri ostro obsojajo Svetopolka, Vikinga in nemške škofe, a v vsej staroslov. književnosti ni niti sence neprijaznosti do Rima, čeprav je bilo mnogo prilike za nesporazumljenje. Celotni spisi spisani v 10. stoletju na makedonskih tleh razodevajo izredno spoštovanje do Rima; tako zlasti liturgične službe v čast sv. Cirilu in Metodu, rabljene še po 10. stoletju. V moskovskem rokopisu S. Palanzova Službe v čast sv. Cirila je pesem: "O sladki učitelj Ciril, o drugi Pavel i učenec Petrov, v čigar mestu si izvolil umreti!"

V nasprotju z bizantinsko teorijo, da je Rim dobil cerkveno prvenstvo zaradi svojega političnega prvenstva, se v ŽK in ŽM ponavlja papežev naslov apostolik, ki povdarja apostolsko in božjepravno podlago rimskega prvenstva. Seznam cerkvenih zborev v ŽM 1 navaja na prvem mestu papeže kot poglavarje vesoljnih cerkvenih zborev. V ŽM se papež istoveti s Petrom.

Panonska nadškofija.

Metod je bil v začetku l. 868 posvečen v duhovnika. Po Cirilóvi smrti je knez Kocelj prosil papeža, naj mu pošlje Metoda. Papež je Metoda poslal kot apostolskega legata s pismom "Slavá v višnjih Bogu" v Panonijo, da se je s knezom Koceljem dogovoril o ustanovitvi panonske nadškofije. V spremstvu 20 odličnih panonskih mož se je vrnil v Rim in bil posvečen za sremskega nadškofa - v prvi polovici l. 870. Nova slovanska nadškofija je obsegala Panonijo in Moravsko; Metod je bil kot papežev legat pooblaščen za pokristjanjevanje Slovanov. Salzburška duhovščina se je brez boja umaknila iz Panonije. Salzburška spomenica *Conversio Bag.* izrečno priznava, da je bilo vse ljudstvo vneto za Metoda in za slovansko bogoslužje.

V Moravski je političen prevrat ogrožal uspehe slovanskega misijonstva. Nemci so l. 869 epustošili nitransko kneževino in vdrli daleč v Moravsko, a je niso dokončno premagali. Nitranski knez Svetopolk se je podvrgel Nemcem. Rastislav je hotel Svetopolka za to izdajstvo kaznovati, a je padel v zasedo in v Svetopolkove roke. Svetopolk je Rastislava v maju 870 izročil Nemcem, ki so ga oslepili. Nemci so zasedli Moravsko. Vojsko so spremljali nemški škofje.

Metod je kljub nevarnosti šel v Moravsko. Nemški škofje so ga zajeli in ga s silo vlekli (tako piše papež Janez VIII. pasavskemu škofu) na svoj zbor, surovo z njim ravnali, mu dajali zaušnice. O tej surovosti (tyranni saevitia, bestialis feritas) poročajo papeževa pisma. *F.Kos, Gradivo II. št. 217, 222/3.* ŽM poroča le o ostrih besedah, Metodova izjava o filozofu: "S surevimi ljudmi sem se prepiral". Metod je bil dve leti in pol zaprt v nekem nemškem samostanu. Papež je spomladi l. 873 poslal ankonskega škofa, Pavla, da reši Metodija. Prizadetim nemškim škofom je zagrozil z ostrimi kaznimi (*suspensio*). Metod je bil rešen. Vrnil se je v Panonijo.

K o c e l j

Med Metodovo prisilno odsotnostjo so njegovi učenci še ostali v Panoniji, pod pokroviteljstvom kneza Kocelja. Panonski knez je bil vdan Metodu. Po Metodovih opominih, ohranjenih v izvirnem gogoru Clozovega glagolita, je vneto skrbel zakrščansko življenje svojih podložnikov, zlasti za krščansko družinsko življenje. Iz odlomkov dveh papeževih pisem knezu Kocelju (*F.Kos II, št. 219/20*) je razvidno, da je papeža vprašal, kako naj ravna s podležniki, ki so odslovili svoje žene in vzeli druge. Torej je nekako nadomeščal odsotnega škofa. Salzburški nadškof takrat ni izpodrinil Metodovih učencev.

ŽM 10 piše, da so nemški škofje, ko so morali Metoda izpustiti, Kocelja zagrozili: "Ako imaš tega pri sebi, ti ne bo dobro". Iz tega sklepamo, da se je Kocelj trudil za Metodove rešitev in da je bil morebiti navzočen pri osvoboditvi. Metod se je vrnil v Panonijo. Papež je pisal kralju Karlmanu, naj bo Metodu dovoljeno svobodno izvrševati škofovsko službo v Panoniji. Srbskemu knezu Matimiru je l. 873 pisal, naj se vrne pod upravo panonske škofije. Naslednje leto (874) je Kocelj izginil iz zgodovine. V Panoniji je gospodoval nemški grof Gozwin. Metod se je umaknil v Moravsko. *F.Kos II, str. 232/3.* Nemci so izvršili svoje grožnje.

Metodu je ostal le še moravski del panonske nadškofije. A papež Janez VIII. mu je še leta 879 pisal: *Methodio archiepiscopo Pannoniensis ecclesiae.* *Kos II, 252.*

Moravska nadškofija

Med tem so se Moravljani uspešno uprli Nemcem in izgnali

nemške duhovnike. Svetopolk se je pridružil zmagoviti moravski vstaji. ŽM 10 piše, da so Moravljani prosili papeža, naj jim pošlje Metodija. Svetopolk je po želji ljudstva prijazno sprejel Metoda in mu izročil vse moravske cerkve in klerike. Metoda je zelo uspešno deloval. L. 874 je Svetopolk sklenil mir z Nemci. V deželo so zopet prišli nemški duhovniki. Svetopolk se je začel nagibati na nemško stran, deloma iz državno političnih razlogov, da mu slovansko misijonstvo ne bi odbijalo nemških podložnikov, deloma zato, ker je težko prenašal Metodovo strogost.

Na svojem dvoru je imel latinskega duhovnika Janeza iz Benetk. Ta je sodeloval pri sklepanju miru z Nemci; bil je Svetopolkov zaupnik v vnanjepolitičnih zadevah. L. 879 je nesel papežu Svetopolkovo pismo s pritožbami proti Metodu. Svetopolk je Metoda tožil, da proti papeževi volji nadaljuje s slovanskim bogoslužjem in uči krivo vero (odklanja Filioque). Papež Janez je l. 879 Metodu ukazal, naj pride v Rim, da se opraviči zaradi slovanskega bogoslužja. Kos II, 252/3. Metoda je l. 880 v spremstvu Svetopolkovega zaupnika Zemižizna prišel v Rim, tam dokazal svojo pravovernost in pravilno ravnanje v vprašanju slovanskega bogoslužja. Verjetno je, da je papeževa prepoved slovanskega bogoslužja veljala bolj za Panonijo, a manj za Moravsko. Papežovo pismo "Industriae tuae" potrjuje Metodovo pravovernost, slovansko bogoslužje in Metodove privilegije. A obenem obsega kompromis: Vihing je bil posvečen za škofa in podrejen Metodu. Ukazano je, da se Svetopolku in njegovim velikašem mašuje latinsko, če jim to ugaja (si placet).

Vihing Metodu ni bil pokoren, ampak je zoper njega spletkaril, celo s potrjenimi papeškimi pismi.

Metoda je uspešno deloval in širil vero celo v sosednih deželah, n.pr. v poljski kneževini ob Visli. Med l. 875 in 880 je krstil češkega kneza Borivoja.

L. 881/2 je Metoda potoval v Carigrad in dosegel, da je cesar Bazilij potrdil slovansko bogoslužje; v Carigradu sta ostala dva Metodova učenca s slov. knjigami. Fotij je bil takrat spravljen z Rimom.

L. 884 je Metoda dovršil prevod vseh svetopisemskih knjig razen Makabejcev, prevod nomokanona in "knjig sv. očetov".

Dne 6. aprila 885 je umrl.

Metodovi učenci izgnani.

Vihing je Metoda po smrti silno oklevetal, kakor priča pismo papeža Štefana V. l. 885. Po istih pravnih načelih, po katerih je l. 880 Metoda dobil preoblastilo, da trdovratne kršilce cerkvene discipline izžene, naj bi bili izgnani Metodovi učenci.

To se je izvršilo v jeseni ali zimi l. 885/6. Grško žitje Klimenta Bolgarskega izrečno poroča, da so morali Metodovi učenci bežati v zimskem času. Stsl. žitje Nauma pa poroča, da je poslanec cesarja Bazilija v Benetkah odkupil nekaj Metodovih učencev, ki so bili prodani v sužnost. Cesar Bazilij je umrl 29. avgusta 886. Torej so morali biti Metodovi učenci izgnani v prejšnji jeseni ali zimi. Isto se ujema tudi z nemško zgodovino in s papeževim pismo l. 885. L. 885 se je Vihingov gospodar vojvoda Arnulf spraval s Svetopolkom. Žitje Klimenta Bolgarskega piše, da so pri izgonu sodelovali nemški vojaki. Iz pisma papeža Štefana pa sklepamo, da se je izgon Metodovih učencev izvršil kmalu po Metodovi smrti.

Najodličnejši Metodovi učenci (Kliment, Naum, Angelar i. dr.) so zbežali v Bolgarijo, ki je tedaj segala do sedanjega Beograda. Nekaj učencev je skrivaj ostalo v Moravski; nekaj jih je zbežalo v Češko.

Delo in bogoslovje sv. Cirila in Metoda.

Slovansko bogoslužje

Najznačilnejše delo slovanskih apostolov je ustanovitve slovanske liturgije in književnosti. Oboje je tako bistveno spojeno z njunim misijonstvom, da se v salzburški Conversio B. imenuje doctrina Methodii, v ŽM 13 pa Metodovo učenje.

Staroslovanski jezik. V staroslov. virih se Slovani imenujejo Sloveni, njihov jezik pa slovenski. Torej ga danes smemo imenovati staroslovanski. Kopitar in Miklošič sta s tem naziranjem združevala mnenje, da so ta jezik izoblikovali Cirilovi panonski učenci iz starega panonskega slovenskega narečja, da je torej to jezik naših slovenskih prednikov. Na koncu 19. stoletja so slavisti s sodelovanjem slovenskega učenjaka V. Oblaka dokazali, da je prvotno jedro staroslovanskega knjižnega jezika makedonsko narečje solunske okolice.

Veliki slavisti slovanskega rodu, ki so pisali v nemškem jeziku, so uveljavili ime Altkirchenslavisch, starocerkenoslovanski, s poudarkom cerkvenega značaja staroslovenskega jezika. A takšna trojna sestavljenka nasprotuje duhu slovanskih in romanskih jezikov. Zato češki, slovaški in srbskohrvatski slavisti ono nemško sestavljenko prevajajo z izrazom stare-slovenski; med Čehi, Rusi in Romani se je udomačilo nazivanje staroslovanski, vieu slave, lingua palaeoslavica. - Bolgari in nekateri Nemci (Laskich) rabijo ime starobolgarski; bolje bi bilo staromakedonski.

Cerkenoslovanski jezik ima dve stopnji:

1. Stari cerkenoslovanski, staroslovanski, staroslovanski živi jezik 9. in 10. stoletja, ohranjen v knjižnih spomenikih do srede 11. stoletja. Ta vsem Slovanom skupni stari knjižni jezik je ohranja bistvene znake praslovanščine, posebej zakon odprtih zlogov. Po 9. stoletju so se začeli izgubljati polglasniki, nosniki, ter glasova žd in št. Stari slovanski jezik se je začel deliti v narečja.

2. Staroslovanski knjižni jezik se je v 11. in 12. stoletju polagoma nekoliko prilagodil tedanjim živim slovanskim narečjem. To so cerkenoslovanski spomeniki bolgarske, srbske, hrvatske, češke, ruske recenzije ali rodakcije. Sedanji cerkenoslovanski jezik je cerkvena slovanščina ruske recenzije, ker so vsi Slovani vzhodnega obreda sprejeli v Rusiji tiskane liturgične knjige. Nekateri spomeniki so na meji staroslovenščine in poznejše slovanske recenzije, n. pr. Ostremirov evangelij iz l. 1056 z mnogimi znaki ruske recenzije. Posebna skupina je hrvaška cerkvena slovanščina s svojo voglato glagolico, ki je nastala na meji 12. in 13. stoletja, se ustalila sredi 13. stoletja v liturgičnih knjigah rimskega obreda. Do 18. stoletja se je rabila tudi izven cerkve.

Bogoslovni apologetični pomen staroslovenščine. Staroslovanski knjižni jezik je izoblikoval Konstantin - Ciril in ga zapisal s fonetično dovršenim črkopisom. Največji učenjaki, tudi tisti, ki narodnemu in verskemu Cirilovemu delu niso naklonjeni (A. Brückner) - priznavajo, da je staroslovenščina po fonetični dovršenosti, po bogastvu oblik, po prožnosti besednega zaklada in po skladnosti s slovanskim duhom genialno delo, največja slovniška knjižna tvorba srednjega veka. Jezikoslovci se čudijo, kako je mogoče, da je Grk po rodu in vzgoji imel tako tanek sluh za slovanske glasove in tako fin čut za duha slovanskega jezika; občudujejo Cirilovo genialnost. Bogoslovno se more to tako razložiti, da se v staroslov. jeziku razodeva moč krščanske vere, ki je Konstantina usposobila, da se je z viška svoje bizantinske izobrazbe in ponosne bizantinske domoljubnosti z vsem sreem in duhom ponižal k preprostim Slovenom in jim postal vse v vsem, da bi vse pridobil za Kristusa, kakor uči sv. Pavel, apostol Cirilovega rodnega mesta. Vsi staroslov. viri naglašajo, da je staroslov. knjižni jezik svetniško in sveto delo.

ŽK in ŽM ponavljata, da je stroslov.knjižni jezik in črkopis Cirilu razodel Bog; menih Hrabr poudarja, da je staroslov.književnost ustanovil svetnik. Tolika dovršenost staroslov.knjižnega jezika in črkopisa je v resnici spojena s heroično svetniško krepostjo sv.Cirila. Heroična svetniška krepost pa je čudež moralnega reda. Čudovito je, da je staroslov.knjižni jezik že v prvem desetletju dosegel takšno dovršenost, kakršno so drugi knjižni jeziki dosegli šele po stoletnem razvoju. Značilno je, da so najstarejši cerkvenoslov.knjižni spomeniki mnogo dovršenejši kakor poznejši. Slavisti priznavajo, da je stsl.prevod evangelijev in psalmov nekaj umotvor. N.van Wijk obču- duje estetsko dovršenost ŽK; drugi naglašajo veliko pesniško vrednost stsl.Azbučne molitve in Proglasa k evangeliju.

Slavisti priznavajo, da velika dovršenost starosl.knjiž- nega jezika deloma še živi v bogatem in blagoglasnem ruskem je- ziku; nad polovico ruskega besednega zaklada, velik del obliko- slovja je iz staroslovenščine. Brez sv.C.in M. bi ne bilo seda- nje veličine ruskega naroda in jezika. S pomočjo cerkvenoslov.knjižnega jezika so Rusi poslovanili sosedne narode.

O dovršenosti staroslov. prevoda sv.pisma razpravlja V. Jagič v knjigah: Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache (1913) 32, 333 - 414, 470, posebno 422; Zum altkirchenslav.Apo- stolus II (1919). Posebej hvali jezikovni čut v raznoličnem pre- vajanju istih grških izrazov v raznih zvezah (ballo, epitihemi, leukos, airo).

Izvirnost slovanske liturgije. V vzhodni cerkvi so sta- ri kulturni narodi v zvezi z vzhodno cerkveno avtonomijo imeli svojo narodne liturgije. A po odpadu negrških narodov in pe- jačevanju carigradskega patriarhata je tvorba narodnih litur- gij prenehala. Ciril je v starih vzhodnih tradicijah pač dobil nekaj pobude. A glede na tedanje bizantinsko mišljenje je bila slovanska liturgija drzna revolucionarna novost, kakor naglaša ruski zgodovinar E.Golubinskij (Istorija rus.c.I,2,328). Ta smisel ima pismo bizantinskega cesarja knezu Rastislavu: Bog je v našem času razodel črke vašemu jeziku, česar prej ni bilo, ampak samo v prvih časih. Ciril je z diplomatsko spretnostjo dosegel, da je cesar Mihael odobril njegovo slovansko misijon- sko metodo; isto je dosegel Metod pri cesarju Baziliju. A ve- čina bizantinske hierarhije je nasprotovala slovanski liturgi- ji v bizantinskem cesarstvu, kakor priča Hrabrova obramba in poznejša zgodovina.

Še ostrejšje je bilo nasprotovanje nemške hierarhije in države, ker je slovanska liturgija nujno izpodrivala jurisdik- cijo nemških škofov in politični vpliv nemške države; pomnež- vala je politične in cerkvene konflikte, ker je bilo v Moravski in Panoniji precej nemških naseljencev.

Frankovska duhovščina je proti slovanski liturgiji uve- ljavljala mnenje, da so dovoljeni le trije liturgični jeziki: latinski, grški, hebrejski. Pri tem so se sklicevali na Pila- tov napis na križu. To ima nekaj podlage v spisih latinskih cerkvenih očetov (Hieronim, Hilarij, Nikolaj I.). Zato je Ci- ril nasprotnike slov.liturgije nazval pilatnike in trijezični- ke. Memoi so trdili, da je slov.liturgija heretično novotar- stvo. Ciril je zavračal "trijezično herezijo".

Obramba slovanske liturgije. Ciril je za slovansko litur- gijo navajal tiste razloge, ki govore za oznanjevanje evange- lija in za verski pouk v domačem jeziku, ker je liturgijo sma- tral za bistveni del verskega pouka. Iste svetopisemske besede, ki so v papeževem pismu l.879 navedene za oznanjevanje bož- je besede v domačem jeziku (Ps.116; Flp 2,11) se v Cirilovem dokazovanju in v pap.pismih l. 869 in 880 navajajo za slov.li- turgijo. Ker je slov.liturgija povzročala največje spore z nem- škimi škofi, zato so papeži omahovali. Sv.C.in M. sta zmagova- la le takrat, kadar sta bila v Rimu osebno navzočna. Iz dejstva, da v staroslov. virih ni nobene antipatije proti Rimu, sklepa Voronov (1877,269/78), da so bili papeži slov.liturgiji resnič- no naklonjeni.

Obred slovanske liturgije. Odlomki bizantinske litur- gije v Sinajskem evhologiju dokazujejo, da je sv.Ciril najprej prevel in rabil bizantinski obred. Kijeovski listi pa pričaje,

da je Ciril prevel tudi rimsko mašo najkasneje v Rimu, ako ne že prej v Panoniji. V Kijevskih listih so obseženi spremenljivi mašni obrazci in molitve. J.Vašica je dokazal, da jestalni red in kanon maše Ciril prevel po grškem prevodu liturgije Gregorija Velikega. Ta grški prevod rimske liturgije s primesjo nekih vzhodnih prvin, se imenuje liturgija sv.Petra; rabili se jo v prvi polovici 9.stoletja v Iliriku (Solunu). Sladovi se ohranjeni v glagolskem mašnem kanonu 14.stoletja. J.Vajs v Acta AV 1939. J.Vašica v Byzantinoslavica 1946.

V obrambi slov.liturgije je Ciril med drugim naglašal enakopravnost vseh narodov pred Bogom. V slov.liturgiji je izražena ideja enakosti, svobode in bratstva vseh narodov.

Pristnost pisma (Hadriana II.)

Slava višnjih Bogu.

To papežev pismo je ohranjeno le v skrajšanem staroslov-
prevadu v ŽM 8. Prvi slavisti in zgodovinarji (Gorskij, Dümmler,
Wattenbach i.dr.) so priznavali pristnost. Izmed večjih slavi-
stov sta pristnost odklanjala Brückner in Vondrak, a oba na
podlagi očitno zmotnih predsodkov. Vondrak je svoj dvom pozne-
je umaknil. Pri nas je Lj.Hauptmann trdil, da je pismo bistve-
no interpolirano (Rad Jugoslov.ak.1932). Njemu se je začasno
pridružil M.Kos, a je svoj dvom umaknil in dokončno pokazal
pristnost z novimi dokazi (Razprave Akademije 1944).

Dvomi o pristnosti so v notranji zvezi z dvomi o vero-
dostojnosti ŽK in ŽM ter z dvomi o poštenosti slov.apostolov
in njunih učencev; pri nas so bili ti dvomi v zvezi z dvomi o
knezu Koolju. Vondrak je mislil, da papež 1.869 ni preiskoval
Metodove pravovernosti in da je ta stavek vzet iz papeževga
pisma 1.880. Drugi (Brückner, Hauptmann i.dr.) so se spotika-
li nad izobčenjem nasprotnikov slov.liturgije. A ekskomunika-
cija je v 9.stoletju imela širši smisel in je pomenila predvsem
izključitev od obhajila, pri klerikih pa suspensije.

M.Kos ima nekaj netočnosti v rekonstrukciji. Dokazal pa
je, da se to pismo sklada s tedanjim slogom papeške pisarne in
da ga je oblikoval (diktiral) papežev knjižničar Anastazij.
Pristnost je trdno dokazana. Za kritiko teksta je treba primer-
jati skrajšano besedilo v Pohvali sv.C. in M.

Pismo Hadriana II. slovanskim knezom je tudi po vsebini
in slogu tako lepo ter tako skladno z zgodovinskim kontekstom,
da ne more biti ponarejeno. Začetek (Slava v višnjih Bogu) se
ujema z vsebino pisma. Pristnost je potrjena po napretrgani ve-
liki znanstveni tradiciji. O pristnosti so dvomili samo taki
zgodovinarji, ki niso dovolj poznali slavističnih in bogoslov-
nih vprašanj, ter samo taki slavisti, ki niso poznali cerkveno-
zgodovinskih in bogoslovnih vprašanj.

Vrnila sta se iz Morave.

Te besede ŽM 5 so nekateri zgodovinarji razlagali v
smislu, da sta se sveta brata ob odhodu iz Moravske namerava-
la vrniti v Carigrad in da sta se šele v Benetkah odločila za
pot v Rim. (Lapotre, Dvornik i.dr.). Tej domnevi so se pridru-
žili tisti slovenski zgodovinarji (Hauptmann, M.Kos), ki so pod
vplivom A.Brücknerja pisali o neuspehu v Moravski in Panoniji.
Prvi slavisti so ugotovili, da slovniška oblika ne zahteva te-
ga smisla. Ruski slavisti (I.Nikoljskij 1.1928, Lavrov) odloč-
no trdijo, da sta sveta brata že pri odhodu iz Carigrada imela
namen potovati v Rim. To jasno pričča duh staroslovenskih virov
(ŽK, Pohvala sv.C.in M., Službe sv.C. in M.). Zgodovinarji ne
morejo soditi o notranjih namenih, ampak o dejstvih. Dejstva,
zgodovinski viti in zgodovinska zveza pa pričajo za dejansko
in prostovoljno nameravano pot v Rim.

Cirilova krščanska modrost.

V starejših svetniških žitjih se sanjam pripisuje velik pomen. V ŽK so sanje samo enkrat omenjene. A te sanje niso legendaren okrasek, ampak globoko individualno zvezane s Cirilovim življenjem in mišljenjem. Noben drug svetnik se ni tako značilno svojstveno zaročil z Modrostjo. V tem je velika Cirilova izvirnost. Njegova zaroka z Modrostjo namreč obsega oblubo devištva, ki se v krščanstvu pojmuje kot zaroka s Kristusom, Modrostjo božjo. (Cerkev nevesta Jagnjeta - Apokal. 21,2 in 9; da vas privedem Kristusu kot čisto devico - 2 Kor. 11,2). Z druge strani pa je v tem izražena strastna ljubezen do modrosti (filo-sofija), pojmovane v duhu krščanske bogoljubnosti in askeze, kakor so v Platonovem duhu filozofijo pojmovali grški očetje Gregor Naz. J. Zlatoust i. dr.; svetnike so nazivali filozofe. V tem duhu si je Ciril izbral sv. Gregorija Naz. za zavetnika: Ti si po telesu človek, a si se pokazal angel; človek po telesu, a po ~~božji~~ duši angel; bdi mi učitelj in prosvetitelj.

To pomeni definicija filozofije v ŽK 4: "Spoznanje božjih in človeških reči, kolikor se more človek približati Bogu in ker z deli uči, da bi bil podoba in sličnost njemu, ki ga je ustvaril". Filozofija torej pomeni prizadevanje za obnavljanje in pospeševanje bogopodobnosti po krepostnem življenju. V istem poglavju je povedano, da je Ciril svojo oblubo devištva v odločilni mladeniški dobi, ko mu je Teoktist ponudil bogato in lepo nevesto, dokončno dejavno izvršil in potrdil z izjavo: "Meni ni nič nad učenje, s katerim hočem znanje zbrati ter pradedne časti iskati", kar pomeni: Meni ni nič nad filozofijo, pojmovano v duhu krščanske Modrosti, s katero sem se že v deški dobi zaročil. V tej izjavi so s filozofijo združene pradedne časti, ki so jasneje razložene v 9. poglavju ŽK.

Pradedne časti.

V ŽK 3 je Cirilova mistična zaroka s Sofijo pojamnjena z izreki iz svetih knjig Modrosti in Pregovorov, kjer se med drugim povdarja njeno bogastvo in čast (Preg. 8, 18 - 21; Modr. 7, 8 - 14). Bogastvo in čast modrosti je Ciril izrazil v obliki pradednih časti in bogastev, kot primeren odgovor na Teoktistovo ponudbo časti in bogastva; a vse to v zvezi z izključno ljubeznijo do božje Modrosti, s katero je neprekliвно zaročen. To niso prazne sanje, ne legendaren okrasek, ampak globoko notranje doživljanje, dejavno uresničeno v vnanjem življenju genialnega in svetega mladeniča, velikega pesnika, filozofa, teologa in apostola; asketska definicija filozofije, filozofska definicija askeze, spojitev genialnosti in svetosti, kontemplativnosti in neutrudne dejavnosti, visoke poezije in življenjske resničnosti. To ne more biti legendarno izmišljeno, ampak resnična zgodovinska Cirilova podoba, ki ji ni enake v zgodovini.

Zagonetne pradedne časti so bile slavistom tako nerazumljive, da je sedanji prvi češki slavist B. Havranek l. 1934 predlagal korekturo pradedne časti. A v ŽK 9 je njih pomen nazorno pojasnjen. Hazari so Cirila vprašali, kakšno čast pomeni njegov naslov: filozof. Ciril je odgovoril, da je njegov praded Adam svojo prvotno slavo (čast) prostovoljno zavrgel, bil izgnan in je obubožal. On pa, Adamov vnuk, išče pradedovo čast in bogastvo. Ta odgovor je bil obenem genialna poteza proti Judom na hazarskem dvoru, ki so naglašali izključno dostojanstvo Abrahamovih potomcev, in s tem poniževali druge narode.

To pojasnilo je dopolnjeno v ŽK 11 z nazorno priliko o potomcih izgnanega pradedca, ki iščejo poti k prvotnemu pradednemu dostojanstvu. Kratko je izraženo v izjavi: Kristusova vera kaže ostrost božjega življenja, potem pa v vešnih prebivališčih stoterem sad prinaša.

Te pradedne časti se v ŽM 1 predstavljajo kot "tisto mesto, s katerega je hudič po svojem napuhu padel", v govorih Klimenta Bolgarskega pa kot prvotno mesto, prvotni raj, dostojanstvo pradednega mesta. Napisanija s pravej vere uči, da je Kristus obnovil našo naravo in jo vrnil v prvotno čast. Spovedni red Sinajskega evhologija uči, da s skesano spovedjo pridobimo prvotno božje očetovstvo in se pridružimo božjemu sinovstvu, od katerega smo po grehu odstopili. Pohvala sv. Cirilu pripoveduje, da je Ciril iskal božjega očetovstva milost božje.

Očitno je, da pradedna časti pomenijo obnavljanje, utrjevanje in izpopolnjevanje nadnaravne bogopodobnosti božje milosti. Misel je posneta po cerkvenih očetih. Gregor Naz. jo imenuje prvotna čast in podobno. A Cirilovo izražanje je izvirno in individualno svojstveno.

Cirileva psihologija bogoljubnosti.

V zvezi s pradednimi častmi pojasnjuje Ciril pot greha in bogoljubnosti. Vzhodna krščanska tradicija, zapisana že v 2. stoletju (Teofil Antiohijski) in posebno razvita pri J. Zlatoustu, uči, da je vnemarnost (ameleia, rhathymia) hudičeva skušnjava vzrok izvirnega in vsakega drugega greha; poznejši izraz je akedia - lenoba. Ta nauk je jasno ohranjen v uvodu ŽK z izrazi: slabost, oslABLJENIE, lenost. V Clozovem glagolitu: medlost. Nasprotna krepost pa je: bodrost, tštANIE, podvig (spude, agon). Razprave AZ 1944, 180/7. Sredstvo zoper slabost in lenobo ter zoper greh je božrilni zgled svetnikov. Tako uči J. Zlatoust. Enako uvod ŽK in ŽM. Ista misel je v 2. frisinškem spomeniku in v sorodnem Klimentovem govoru. Zarja stare slov. knj. - BV 1942, 38 - 50.

Bog nam je obudil tega učitelja (Konstantina), da razsvetli naš narod, omračen po slabosti, še bolj pa po hudičevi skušnjavi. Njegovo življenje kaže, kakšen je bil, da ga posnema, kdor hoče in to sliši, bodrost sprejme, lenobo pa odvrže. ŽK 1.

Bog ni zapustil ljudi, marveč zbral može in javil ljudstvom njih dela in podvig, da bi s posnemanjem teh vsi k dobremu spodbujali. ŽM 1.

Drugi frisinški spomenik

je bil zapisan v severnozahodni Koroški blizu Spittala v latinški zbornik frisinškega škofa okoli l. 980. Od prvega in tretjega se razlikuje po izvornosti, po govorniškem slogu in obilnih znakih cerkvenoslov.knjižnega jezika. Prvi in tretji spomenik sta dosloven prevod znanih nemških predlog. Drugi je sicer prirejen za rimski obred in nekoliko odvisen od zahodnih vzorcev, a po vsebini in obliki zelo samostojen. V l. in 3. je mnogo germanizmov, v drugem pa ne. Enako se odlikuje po značilnih Cirilovih idejah in oblikah. Brez dvoma je proizvod Cirilove šole; Verjetno je, da ga je sestavil Ciril ali Metod; nedvomno je, da ga je govoril Metod.

Če bi naš ded ne grošil, bi mu bilo v veke živeti, starost ga ne bi prijela, nikoli bi skrbi ne imel, niti solznega telesa nikdar... Ko je bil po zavisti hudičevi izgnan od božje slave... Ta začetek očitno spominja na Cirilovo priliko v ŽK 9, kjer se je Ciril predstavil kot vnuk deda Adama. Solzno telo je pesniška literarna oblika, ki daleč presega zmožnosti prvih panonskih ali karantanskih prevajalcev. Sorodna je z mislijo Pohvale C. in M., da je Metod s solzami omival vse svoje telo. Ponavlja se v govorih Klimenta Bolgarskega. Oblika slava božja je v tej zvezi značilno vzhodna; slovniška oblika božija pa je cerkvenoslovanska, različna od karantanskih oblik l. in 3. spomenika, kjer stoji le božja. Naštevanje posledic izvirnega gre-

ha je vzhodno; značilno je po čredu; eže v naštevanju grehov je cerkvenoslovan.knjižna oblika.

Sorodni Klimentov govor jasno priča, da so v 2.fris. odlomku obsežene značilne Cirilove ideje: Po krstu smo postali sinovi božji, Zgled svetnikov nas spodbuja, da se odpovemo zlodeju in njegovim delom, ter se Bogu približamo. Ta oblika se ponavlja v ŽK in pri Klimentu Bolgarskem, Kristus se imenuje: Zdravnik teles naših in rešenja duš naših.

Drugi fris.spomenik je okrnjen. Dopolnila se daje posneti iz boljše ohranjenega sorodnega Klimentovega govora; v tem so jasno izražene Cirilove ideje grešne slabosti, pa bodrilnega zgleda svetnikov, da se predramimo in podvizamo

Razmerje Klimentovega govora do 2.fris.spomenika je V. Vondrak najprej pravilno pojasnil v izdaji Fris.spomenikov (1896); pozneje (1903) ga je zmotila misel, da je ta spomenik sestavljen za rimski obred, a da se C.in M. nista prilagodila rimskemu obredu. Zavrnil ga je Jagič v ASPH 1905, 395 - 419 in 1906, 256/61. Opozoril je na cerkvenoslovanške oblike. Ugotovil je, da je Klimentov govor na grajanem mestu (o izvornem grehu) izvrsten, a da je Frisinški spomenik okrnjen. Vondrak je svoje zmote umaknil. J.Grafenauer je to znanstveno vprašanje netočno predstavil, brez potrebnega upoštevanja Jagičevih ugotovitev. A.Isačenko (1943) je močno podaril vsebinsko izvirnost, veliko govorniške in literarne vrednost ter cerkvenoslov. značaj drugega.Fris.spomenika.

Drugi Fris.spomenik spada po vsebini in obliki knajvažnejšim spomenikom zgodnje srednjeveške literature vseh narodov.

Stara cerkvenoslovanška književnost.

Za staroslovanško književnost so značilni nosniki, glasova žd in št, pravilno razlikovanje mehkega in trdega polglasnika. Te značilnosti so ohranjene v rokopisih do srede 11. stoletja.

Glagolski staroslovanški spomeniki:

1. Zografski evangelij, najden v Zografskem samostanu na gori Atos; sedaj v javni biblioteki v Leningradu. Rokopis iz konca 10. ali 11. stol.

2. Marijanski evangelij, najden v Marijanskem samostanu na Atosu; sedaj v Moskvi. Iz 11. stoletja

3. Assemanijev evangeliarij iz 11. stoletja. Našel ga je Maronit Jožef Simon Assemanij v Jeruzalemu (v 18. stol.). Obsega nedeljske in praznične evangelijske. Hranil se v Vatikanski biblioteki.

4. Sinajski psalterij iz 11. stoletja.

5. Sinajski evhologij iz 11. stoletja. Spovedni red je deloma spisan po predlogi 9. stoletja, deloma ga je sestavil Ciril. Izdal R.Nahtigal v Ljubljani 1942/3.

6. Clozov glagolit iz začetka 11. stoletja, imenovan po grofu Clozu, ki je bil nekaj časa lastnik; prvotno je bil last grofov Frangepani na Krku. Prevodi grških homilij. Vmes je izviren Metodov govor. Izdal Kopitar: Glagolita Clozianus 1836.

7. Kijeovski listi, odlomki mašnih molitev rimskega obreda iz konca 10. ali začetka 11. stoletja. Najdeni v Jeruzalemu, ohranjeni v Kijevu.

Cirilski spomeniki:

1. Savina knjiga, evangeliarij, prepisal pop Sava v 11. stoletju; ohranjen v Moskvi.

2. Supraseljski zbornik, zbirka svetniških žitij in govorov v spomin svetnikom. Iz 11. stoletja; najden v samostanu Supraslj. Del shranjen v univerzitetni biblioteki v Ljubljani.

3. Ostromirov evangelij, evangeliarij iz 11. stoletja; spisan l. 1056/7 v Novgorodu. Staroslovanške značilnosti niso dosledno ohranjene; večina slavistov ga prišteva cerkvenoslovanškim spomenikom ruske recenzije.

Posebna izjema so Frisinški spomeniki; drugi in tretji sta zapisana okoli l. 980, tretji pa okoli l. 1020 v latinskem zborniku frisinškega škofa. Pisani so v latinici zelo nepopolno po nemški izgovorjavi. Drugi spomenik ima skoraj popolnoma cerkvenoslovanski značaj, pomešan z nekaterimi znaki karantanskega narečja 9. in 10. stoletja.

Staroslovenski spisi iz 9. in 10. stoletja, ohranjeni v poznejših rokopisih, brez glasoslovnih staroslovenskih značilnosti, se navadno ne štejejo k staroslovenski književnosti. A so zelo važni po staroslovenskem besednem zakladu in deloma tudi po staroslovenskih oblikah, še bolj pa po vsebini in literarni vrednosti. Med njimi sta dve izvorni pesnitvi velike pesniške vrednosti: Azbučna molitva, spisana okoli l. 900, in Proglas k evangeliju, spisana okoli l. 880.

Po literarni vrednosti in po vsebini se odlikujejo Žitje Konstantina, Žitje Metodija, Pohvala sv. Cirilu, Pohvala sv. Cirilu in Metodu - iz 9. stoletja. Glej poglavje: Viri.

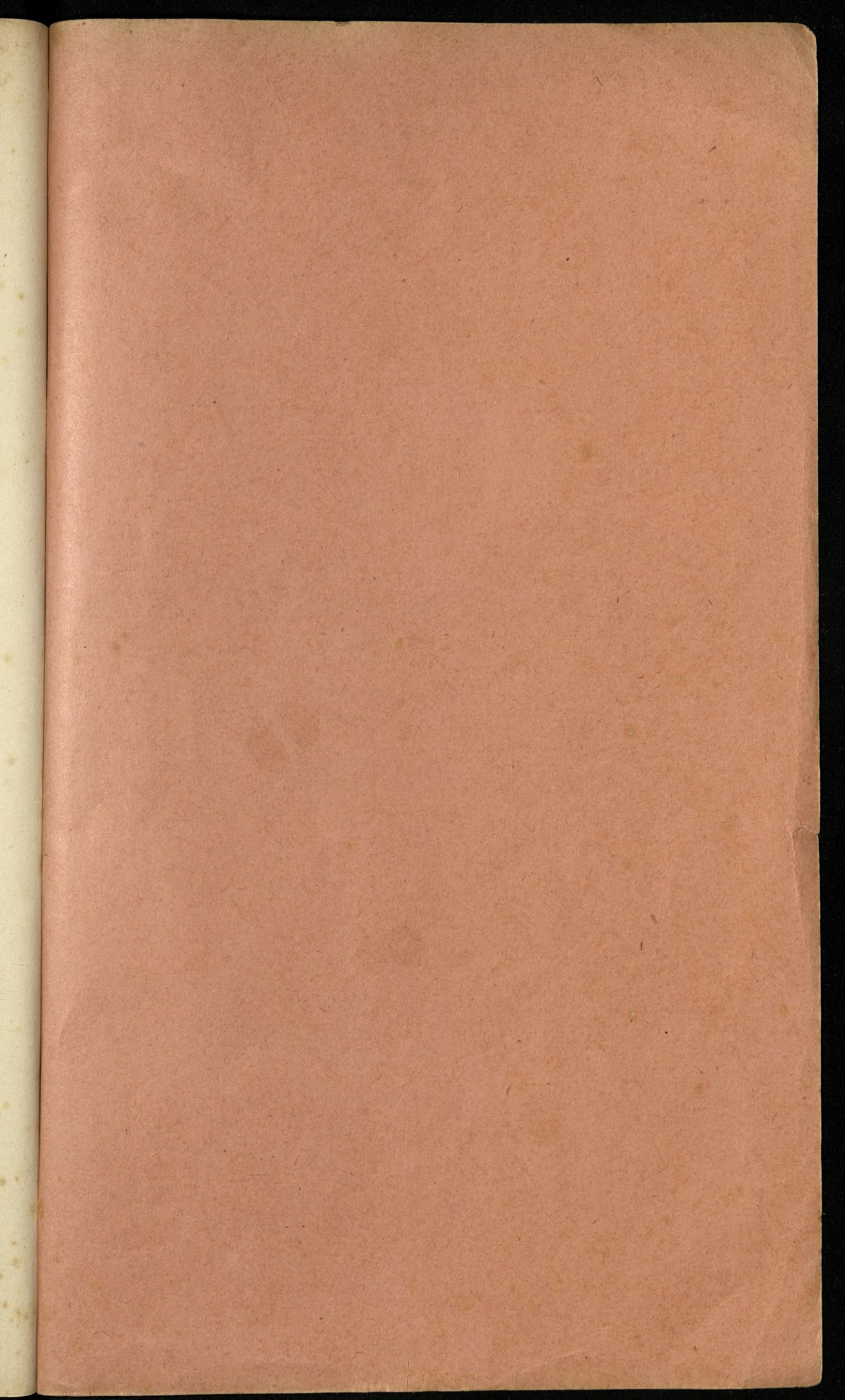
Po bogoslovni vsebini je važno Napisanje o pravej veri, zapisano najkasneje l. 885. Dva stavka tega spisa sta ponovljena v Pohvali sv. C. in M. Gl. poglavje: Viri. Teh dveh citatov slavisti doslej niso opazili. Zato so nekateri z A. Voronovom mislili, da je ta spis iz 12. stoletja. Tako mnogi veliki slavisti (Jagič) in katoliški bizantinolog Grumel. Novejši slavisti (Lavrov, Vajs, Iljinskij, Trifonov) priznavajo staranski značaj jezika.

Spisi samostojne literarne in celo pesniške vrednosti opravičujemo da govorimo o staroslovenski književnosti (slovstvu), a ne le o pismenstvu. Mnenje, da v staroslovenski književnosti ni izvirnih spisov, ampak le prevodi, je zastarelo in ovrženo. Resnično je, da so glavni spisi samostojne literarne vrednosti ohranjeni v poznejših cerkvenoslovanskih prepisih. A tudi v staroslovenskih rokopisih iz začetka 11. stoletja je nekaj izvirnih spisov, n. pr. izvorni govor v Clozovem glagolitu in najstarejši del spovednega reda v Sinajskem evhologiju. Izvirno knjižno vrednost ima drugi Frisinški spomenik.

K a z a l o .

Predgovor	str.	1.
<u>Viri</u>	"	1.
Žitje Konstantina in Metodija	"	1.
Drugotni stsl. viri	str. 4.	5.
Italaska legenda	"	5.
Papeška pisma	str. 6.	6.
Conversio Bag. et Car.	"	6.
Grško Žitje Klimenta B.	str. 6.	7.
Češke lat. legende	"	7.
<u>Življenje sv. Cirila in Metoda</u>		
Mladost	str. 7.	8.
Filozof ..3. Hazari	"	8.
Moravsko poslanstvo ... 9. V Panoniji ..11. Benetke	"	11.
Rim ...11. Razmerje do Fotija .. 12. Panonska nadškof.	"	13.
Moravska nadškofija	13.	14.
Učenci izgnani	"	14.
<u>Delo in bogoslovje sv. C. in M.</u>	"	15.
Stsl. jezik ... 15. Apologetični pomen stsl.	"	15.
Izvirnost slovanske liturgije	"	16.
Pristnost pisma Hadriana II.	"	17.
<u>Vrnila sta se iz Morave</u>	"	17.
Cirilova krščanska modrost	"	18.
Pradedne časti	"	18.
Cirilova psihologija bogoljubnosti	"	19.
Drugi frisinški spomenik	"	19.
Stara cerkvenoslovanska književnost	"	20.

KNJIŽNICA IVAN ŠKAFAR
SLOVENSKA KRAJINA

2584